

A Magyar Kommunista Párt Politikai Bizottságának és Titkárságának egymáshoz való viszonya (az adatok tükrében)

Általánosan elfogadott vélemény, hogy a magyar kommunista pártnak legális politikai működése során három fontos vezető testülete volt: a Politikai Bizottság, a Titkárság és a Szervező Bizottság. Ebben a tanulmányban néhány egészen elemi szintű, számszerűen megragadható jellegzetességét szeretnénk bemutatni a fenti három testületből kettőnek.¹ A Szervező Bizottság elemzésétől eltekintünk, mert ez a bizottság csak rövid ideig létezett (1946. október 1-től 1953. június 28-ig), másrészt a testület súlyát is kisebbnek érezzük a többihez képest.

Az elemzés megállapításai, következtetései a magyar kommunista párt Politikai Bizottságára, illetve Titkárságára vonatkoznak. Fontos, érdekes lehetne egy olyan tanulmány, ami a következőkben bemutatandó jellegzetességeket - egyéb szempontokkal kiegészítve - más kelet-európai országok kommunista pártjainak ugyanezen testületeinek hasonló tulajdonságaival összevetné. Sok mindent lehet tudni ezekről a meghatározó jelentőségű intézményekről - és feltehetően még több információhoz jutunk hozzá a közeljövőben -, azonban az eddigi ismereteink többnyire verbálisak, nem átfogóak és nem rendezettek. Ez az előadás az empirikus komparatív elemzés irányába mutató kezdetleges kísérletnek tekintendő. Ha valaki majd elvégzi ugyanezeket az egyszerű számításokat más kommunista pártok - első sorban az SZKP - Politikai Bizottságára és Titkárságára, akkor - úgy gondoljuk - tisztább képet kapunk arról, mit is jelent az e tézis, amit a következőképpen lehetne megfogalmazni: "a szovjet-típusú rendszerek azonos vonásai és a szocializmus építésének nemzeti sajátosságai".

Most a szóban forgó testületek szervezettörténetével, névváltozásaival nem foglalkozunk.² Nem tudjuk bemutatni sem a testületek egymáshoz, sem a politikai élet más szervezeteihez, intézményeihez való viszonyait, mint ahogy a szervezeten belüli és a szervezetek közötti hatalmi struktúra időbeli változásait sem. Vagyis a címből esetleg kiolvasható ígéretes tartalomnál jóval szerényebb feladat megoldására vállalkozunk csak. A felsorolt kérdések megválaszolásához nincs elegendő, megfelelő információnk, ám talán az általunk összeállított néhány háttér-információ segítséget nyújthat olyan lényegi kérdések tisztázásához, mint a Politikai Bizottság, a Titkárság és az első titkár (főtitkár) egymáshoz való viszonya.

Átfogó adatok

Mindenekelőtt vegyük sorba az elemzés bázisát jelentő legfontosabb adatokat!

A Politikai Bizottságot 1945. május 22-én állították fel, és az elemzésünk végpontjáig, 1989. október 6-ig, végig létezett a testület.³

A Titkárság 1945. január 26. óta működött. Hatáskörében jóval komolyabb változások is történtek az idők során, mint ahogy ez a Politikai Bizottság esetében volt, sőt egyes időszakokban

¹ A felhasznált adatok forrása: *Segédkönyv a Politikai Bizottság tanulmányozásához*, Interart Stúdió, 1989. A következőkben eltekintünk a Segédkönyvre való hivatkozástól. Egyébként minden adat a Segédkönyv Archontológia valamint Életrajzok részéből származik.

² Erről lásd: Szakadát István: A párt szervezeti felépítéséről, in: *Politikai szociológiai tanulmányok a kommunista bürokrácia vezérkaráról*, BKE Szociológia Tanszék, 1990 nyara, 19-38.o.

³ Ide soroljuk az Intéző Bizottságokat 1956-57-ből illetve az Elnökségeket 1956-ból és 1989-ből egyaránt.

nem is létezett.⁴ A Titkárság tagjai között létezett egyfajta felügyeleti reszortmegosztás. Ennek ismerete alapvetően fontos (lenne). Nyilvános, hivatalos adatok ismerete hiányában nekünk kellett erre hipotézist állítani.⁵

Mivel a Szervező Bizottságot nem vizsgáljuk, az elemezni kívánt alapsokaságból ki kellett vennünk azokat a személyeket, akik kizárólag a Szervező Bizottság tagjai voltak. Így 7 személy esett ki.⁶

Maradt tehát 94 fő.⁷

Mielőtt azonban elkezdenénk e 94 személy és a két testület vizsgálatát, felosztjuk a kijelölt időszakot egy egyszerű korszakolási séma alapján, hogy ennek segítségével aztán a későbbiekben módunk legyen néhány összehasonlítást tenni az egyes korszakok között.

Az 1945 és 1989 közti időszak bontására kézenfekvően adódik az 1956-os korszakhatár kijelölése. Eszerint használhatjuk a Rákosi- és a Kádár-korszak kifejezéseket (1956. november 7-téve megfordulópontnak). A két korszak azonban tovább osztható (meglepő hasonlóságokat mutatva több dimenzió mentén az "alkorszakokban" is). Az "igazi" Rákosi érának ugyanis (persze nyilván nem az összes lehetséges szempont szerint) az 1949 és 1953 közti időszakot tekinthetjük, míg a "klasszikus" Kádár-korszakként az 1962 és 1988 közti időszakot jelölhetjük ki.⁸ Mindkét "nagy" korszak "belső magját" megelőzi egy-egy elő- illetve utókorszak, melyek - több vonásukat tekintve, újfent - bizonyos hasonlóságot mutatnak egymással.⁹

Visszatérve a testületekbe került személyek számához, előzetesen azt is szétoszthatjuk a testületi tagság szerint. A 94 főből ugyanis 79-en kerültek valamikor a Politikai Bizottságba,¹⁰ és 56-an a Titkárságba a vizsgált időszak egésze alatt. Ez nyilvánvalóan csak úgy lehetett, hogy voltak, akik mindkét testület tagjai is voltak valamikor. A pontos, részletesebb megoszlás a következő:

- a./ csak a PB tagja volt: 38 fő
- b./ egyidőben volt a PB és a Titkárság tagja: 37 fő
- c./ különböző időpontokban, de egyaránt szerepelt a PB-ben is, a Titkárságban is: 4 fő
- d./ csak a Titkárság volt tagja: 15 fő.¹¹

Ha most ugyanezt az eloszlást tovább vizsgáljuk a két, adott korszaknak megfelelően az alábbi számsorokat kapjuk:

⁴ 1956. október 28-án már biztosan feloszlatták az MDP többi szervével együtt, ám nem világos, hogy október 23-tól 28-ig volt-e Titkárság mint testület, vagy csak "egyes" titkárokat választottak. 1957. február 26-án hozták létre újból a Titkárságot. Az 1988-as pártértekezlet megszüntette a Titkárságot mint testületet, ám mégis érdemesnek tartottuk ezután is elemezni a "titkárok csoportját" mint "kvázi-testületet" (legalább az összehasonlíthatóság kedvéért).

⁵ Szakadát István: A párt szervezeti felépítéséről, in: Politikai szociológiai tanulmányok a kommunista bürokrácia vezérkaráról, BKE Szociológia Tanszék, 1990 nyara, 19-38.o.

⁶ A 101 főből tehát nem figyeltünk az alábbiakra: Dögei Imre, Erdei Mihály, Nógrádi Sándor, Orbán László, Révész Ferenc, Szőnyi Tibor, Tausz János. A névsor láttán a magyar politikatörténetet valamelyest ismerők számára talán elfogadhatónak tűnhet a fenti szűkítés, csökkentés. Ezek a személyek valóban nem voltak a politikai élet első sorában.

⁷ Fontosnak tartjuk itt megjegyezni, hogy bár az elemezni kívánt "sokaság" mérete kicsi (akár 94, akár 101 fővel számolunk), ám ez önmagában egyáltalán nem kérdőjelezi meg a statisztikai elemzés lehetőségét, értelmét. Az alapsokaság kicsi ugyan, de teljes.

⁸ Ezt a "szűkítést" a - később bemutatandó és a - testületekre vonatkozó néhány jellegzetesség alapján tartjuk indokoltnak, ám ez a "korszakolás" természetesen összecseng a történeti, politikatörténeti elemzések megállapításaival is.

⁹ Hogy csak a legnyilvánvalóbbat említsük meg itt, utalunk arra, hogy a Rákosi-korszakot is más személy (Gerő Ernő) főtitkársága zárta le csakúgy, mint a Kádár-korszakot (Grósz Károly).

¹⁰ Az elemzés során nem tettünk különbséget rendes tag és póttag között a politikai bizottsági tagság kezelésekor.

¹¹ Látható, hogy az "a", a "b" és a "c" pontok alatti számok összege (38+37+4) kiadja a Politikai Bizottság 79 tagját, illetve a "b", a "c" és a "d" pontok alattié (37+4+15) a Titkárság 56 tagját.

1. ábra

	1945-1989	1945-1956	1956-1989	is-is
csak PB (a)	38	19	21	2
PB és T (b)	37	18	24	5
PB és T (c)	4	4	0	0
csak T (d)	15	3	12	0
PB összes	79	41	45	7
T összes	56	25	36	5
összes	94	44	57	7

A számokból látható, hogy 7 olyan személy volt a 94-ből, aki 1956 előtt és után egyaránt szerephez jutott. Érdekes, hogy a "csak titkárok" közül nem került át senki sem egyik korszakból a másikba.

Ha figyelembe vesszük, hogy a Kádár-korszak időtartama pont' háromszorosa a Rákosi-korszakénak, akkor megállapíthatjuk azt az ismert és nyilvánvaló tényt, hogy 1956 előtt gyorsabban és - legalább is relatíve - nagyobb számban cserélődtek a politikusok a csúcson: ezt mutatja az összes politikus számára vonatkozó 44/57-es illetve a PB-tagokra vonatkozó 41/45-ös arány. Ennél már érdekesebb az a különbség, ami a "csak titkárok" számában mutatkozik meg (3/12). Ez előre jelzi a politikusi karrier egy fontos típusát a Kádár-korszakban. (Kádár első titkársága alatt annak a valószínűsége, hogy egy titkár a Politikai Bizottságba nem került be 12/36, míg Rákosi idején ez mindössze 3/25.)

A testületekre vonatkozó adatok bemutatása előtt felsoroljuk azokat az időpontokat is, amelyekben személyi változások történtek a Politikai Bizottság vagy a Titkárság testületében.¹²

2. ábra

1945.01.26 t	1945.02.22 t	1945.04.13 t	1945.05.11 t	1945.05.22 pt	1946.05.19 p	1946.10.01 pt	1948.06.14 pt
1948.11.28 t	1949.06.11 pt	1949.09.03 p	1950.04.25 pt	1950.05.31 pt	1950.08.16 pt	1951.03.01 pt	1951.04.20 p
1951.05.22 pt	1953.02.26 p	1953.06.28 pt	1953.08.12 pt	1953.10.31 p	1954.05.30 pt	1955.04.14 pt	1955.09.02 t
1955.11.11 t	1956.07.21 pt	1956.10.23 pt	1956.10.24 pt	1956.10.25 pt	1956.10.28 pt	1956.10.30 p	1956.11.07 p
1957.02.26 p	1957.06.29 p	1959.12.05 pt	1961.09.12 pt	1962.08.16 p	1962.10.12 pt	1962.11.24 pt	1963.12.05 t
1965.06.25 t	1965.09.28 p	1966.12.03 pt	1967.04.12 t	1969.09.29 p	1970.11.28 pt	1974.03.20 t	1974.05.28 pt
1975.03.22 pt	1975.07.02 p	1976.10.26 t	1978.04.20 t	1980.03.27 pt	1982.06.25 t	1983.07.06 t	1985.03.28 pt
1987.06.23 pt	1988.05.22 pt	1988.12.15 t	1989.03.29 t	1989.04.12 pt	1989.05.08 t	1989.06.24 pt	1989.10.06 pt

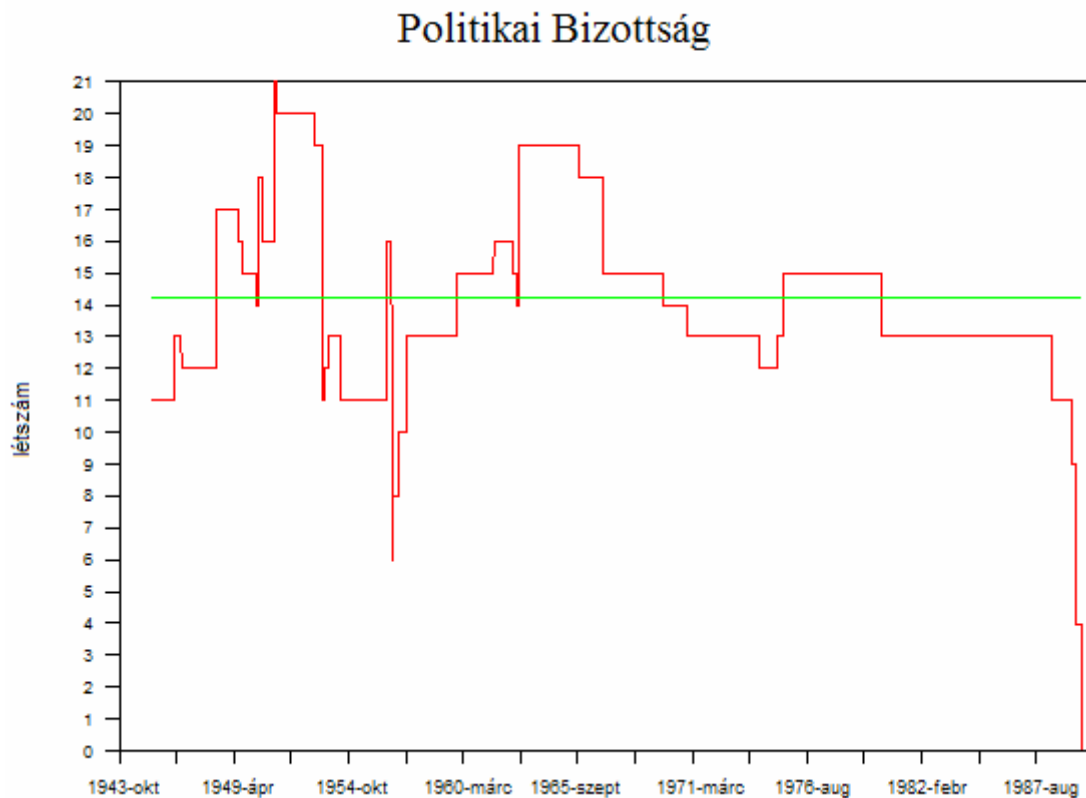
¹² Erre - ha másért nem is - azért feltétlenül szükség van, mert a grafikonjainkon nem tudjuk majd az időpontokat teljesen feltüntetni, ezért a részletesebb, pontosabb információ csak az időtáblázat segítségével lehet majd megtudni.

A PB és a Titkárság néhány jellegzetessége

Ismerjük tehát azt, hogy kik voltak a szóban forgó testületek tagjai; azt, hogy mikor, milyen személyi változások történtek ezekben a bizottságokban; és ismerjük az érintett személyek fontosabb életrajzi adatait is. Lássuk, mit mondhatunk ezek alapján!

Létszám

A Politikai Bizottság létszámának alakulását mutatjuk be a következő grafikonon.

Az ábra alapján máris tehetünk egy tétova kísérletet arra, hogy bizonyos következtetéseket vonjunk le a Politikai Bizottság létszámának alakulásával kapcsolatban. Ez a függvénygörbe meglehetősen hullámzó képet mutat: 4-től 21 főig mozgott a testület létszáma, és 14 fölötti az időbeli átlagértéke.¹³ Ezek alapján megfogalmazhatjuk azt a hipotézist, hogy a Politikai Bizottságnak akkor volt (lehetett) nagyobb szerepe, amikor - relatíve - kisebb volt a létszáma. Ezt kiváltképp' jól szemléltetik - megítélésünk szerint - az 1956-os illetve az 1989-es évek, amikor a gyors és határozott döntések igénye kislétszámú testületek létét követelte meg, de az sem lehet véletlen, hogy a "nagy kezdések" idején az átlagosnál kisebb a testületi tagok száma:

1945 májusában:	11 fő
1953 júniusában:	11 fő

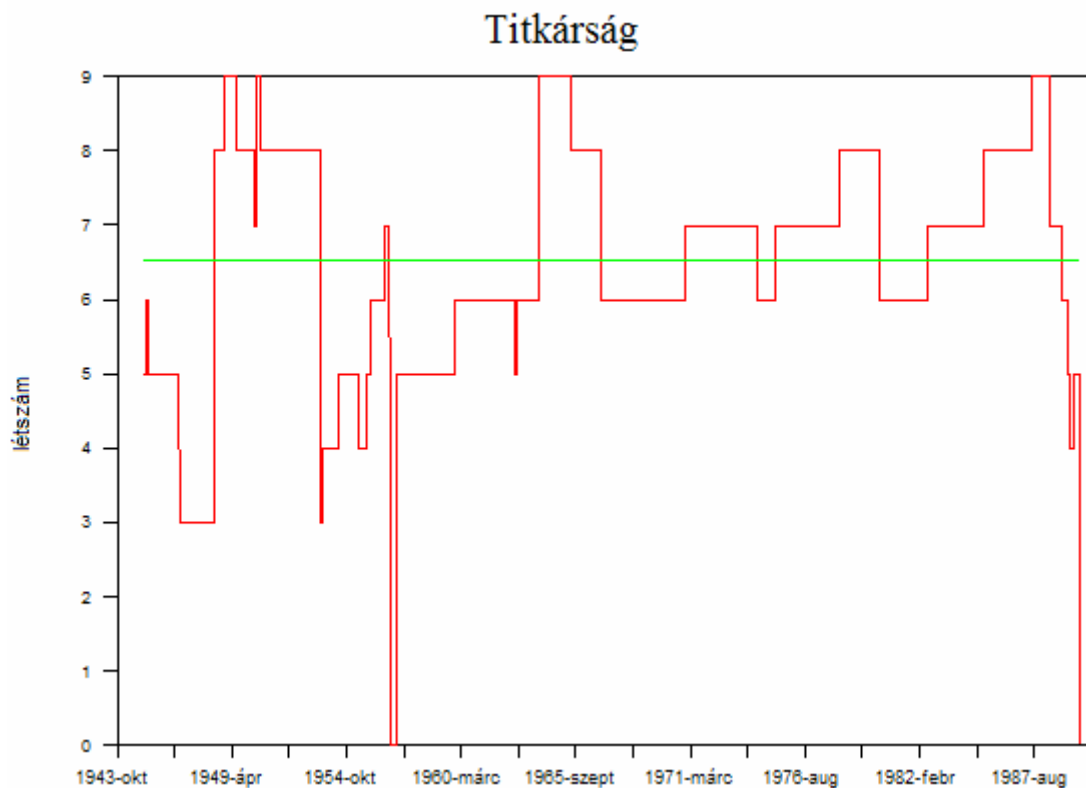
¹³ Az összehasonlítás kedvéért az SZKP Politikai Bizottságának létszáma 1917 és 1975 között az 5 és 25 szélsőértékek között mozgott. A kezdeti időszak 5-7 fős PB-je Sztálin hatalma alatt rendszerint 9-11 fős volt már, majd Breznyev alatt ez a szám 15-16-ra emelkedett. A 25 fős csúcserővet 1952-ben érte el. Lásd Rein Taagepera - Robert Dale Chapman, "A Note on the Aging of the Politburo", *Soviet Studies* Vol. XXIX, No. 2, (April 1977), 296-305. o.

1956 novemberében: 8 fő
1988 májusában: 11 fő

Hasonló logika, érvelés alapján a "nagylétszámú" időszakokban a testület súlyvesztését feltételezhetjük. Az első titkárok egyik lehetséges taktikájához tartozik az a grafikonról is leolvasható törekvés, hogy a testület hatalmának, operativitásának csökkentése érdekében sok taggal "tölti azt fel". Így volt ez a Rákosi-korszakban 1950 májusától, majd még inkább 1951 márciusától kezdve, de Kádár is ugyanezt tette 1962 végétől kezdve.

Érdekes észrevennünk azt a különbséget a két korszak között, hogy 1956-tól, de különösen 1962 után jóval állandóbbá válik a függvénygörbe, azaz hosszabb periódusokon át nem változik a testületi létszám. (Ez különösen így van, ha azt is figyelembe vesszük, hogy ekkor háromszor - természetes - haláleset miatt változik csak a testület létszáma.)

Ha ezek után a Titkárság létszámát ábrázoló grafikont nézzük meg, akkor találhatunk néhány hasonlóságot (és persze néhány különbséget is) a Politikai Bizottság ábrájával összevetve.

Először is, konszolidált helyzetekben a Titkárság létszáma durván a fele a Politikai Bizottságénak. Ebből - de csak ebből - a szempontból tekintve jobban adva van az operativitás lehetősége a Titkárság, mint a Politikai Bizottság számára. (Az átlagos létszám 6 és 7 közé esik, a két szélsőérték 3 és 9 fő.)

Krízishelyzetekben viszont a Titkárság testületét többször feloszlatták, ami miatt nem lehet általánosan kijelenteni a Titkárság dominanciáját a Politikai Bizottsággal szemben.

Az első titkár "létszám-duzzasztó" tevékenysége e testületet is elérte, és a Kádár-korszak állandóbb, nyugalmasabb jellege is a Politikai Bizottságéhoz hasonló képet mutat (bár a szórás itt nagyobb).

Be- és kikerülések

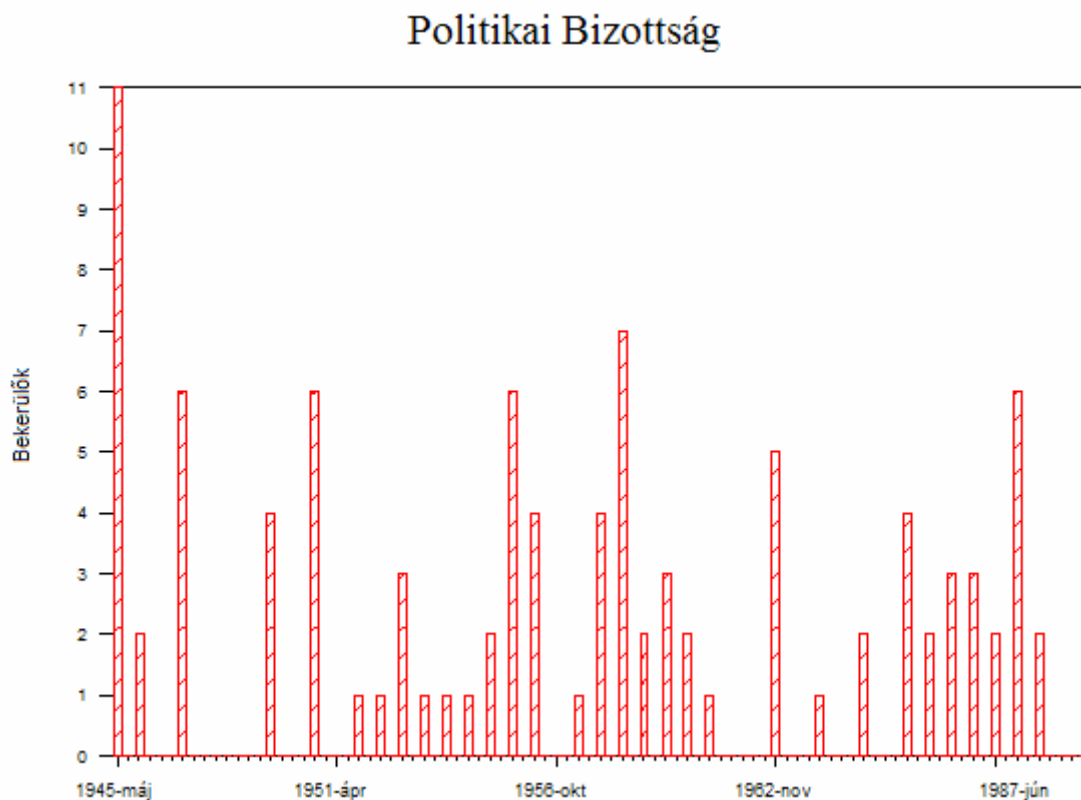
Ha a testületekbe való be- illetve kikerülések vizsgálata előtt egy pillanatra rátekintünk a változási időpontok (azaz, a be- és kikerülések) táblázatára (ld. 2. ábra), akkor a két korszak között észrevehetünk egy fontos különbséget, illetve egy lényeges azonosságot. A Politikai Bizottság esetében ugyanis Rákosi "rendetlenül", "tetszőleges" időpontokban hajtott végre leváltást vagy kinevezést, ezzel szemben Kádár sokkal inkább a kongresszusokhoz kötötte a PB-tagokat érintő változásokat. E tradíció alól viszonylag kevés a kivétel:

- 3 esetben halál miatt van változás: 1965. szeptember 28-án Szirmai, 1969. szeptember 29-én Rónai, majd 1974. május 28-án Komócsin.
- 2 esetben távozik 1-1 fő a testületből ('62-ben)
- 3 esetben kooptálnak kongresszusok közötti időszakban a PB-be ('61-ben, '75 júliusában és '87-ben, és ezekből csak egyszer kerülnek ki a testületből: '87-ben).

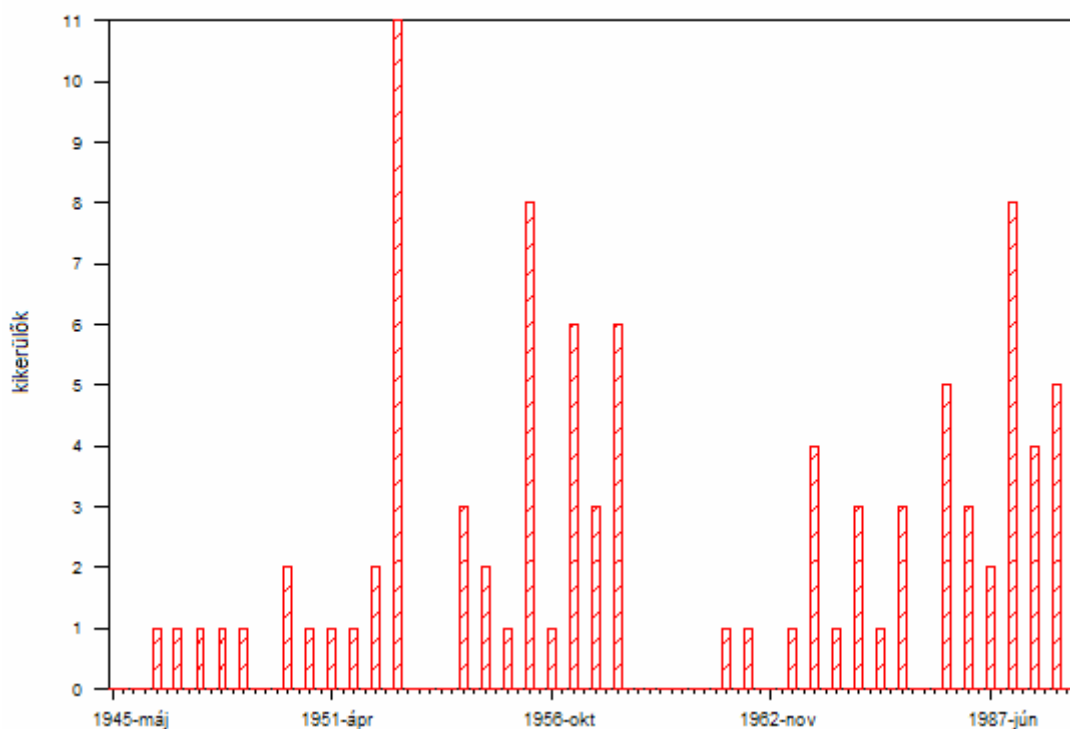
Nem találhatjuk meg viszont ugyanezt a vonást a kádári Titkárságnál, sőt pont az a feltűnő, hogy a Titkárság (lényeges) személyi váltásai köztes időszakokban zajlanak.

Fontos, hogy a Titkárságot több személyi változás érinti, mint a PB-t (a pontos számokat lásd később).

Ha a be- és kikerült személyek számát nézzük meg, akkor a PB esetében a következőket tapasztalhatjuk:

Politikai Bizottság

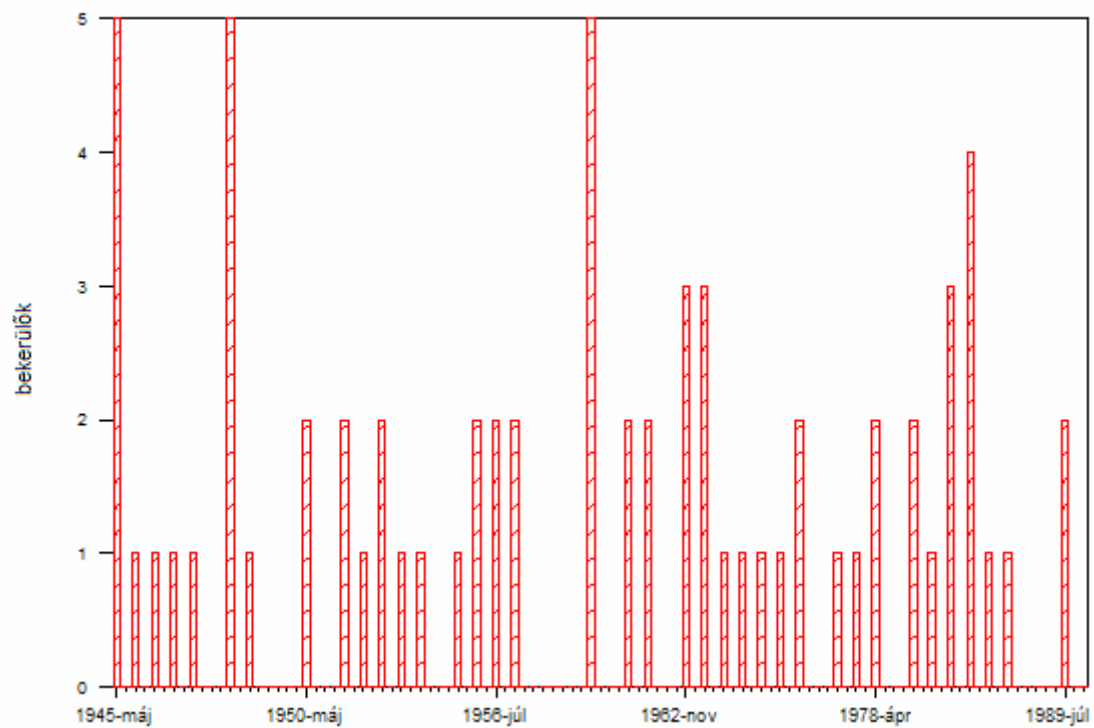
Látható, hogy mindkét korszak elején szépen töltődik fel a testület, és ekkor (viszonylag) kevés a kieső (Kádár pl. - leszámítva a '62 augusztusában és októberében kieső egy-egy személyt¹⁴ - 1956-tól kezdve 1966-ig (10 éven át!) nem tesz ki embereket a PB-ből.) A "nyugalmasabb", feltölt(őd)ő periódus után aztán megkezdődik a cserélgetés - igaz más-más technikával. Rákosi "szeletel", azaz egy-két (de inkább egy-egy) személyt "rak ki" a testületből. Aztán "nagyobb hiány" esetén egyszerre feltölti új tagokkal a PB-t. 1953 után - a Nagy Imrével folytatott harcban - persze ez a taktika nem folytatható. Ekkor inkább a két viaskodó vezér harcának eredményei az egyes, kisléptékű személyi változások - Kádár viszont a kongresszusokon 3-4 fős személycserét hajtott végre '66-tól kezdve. (újra figyelmeztetünk arra, hogy ekkoriban van 3 természetes haláleset miatti változás, amit célszerű nem vagy másként figyelembe venni.) A változások számából még nyilvánvalóan kiolvashatóak a jelentősebb politikai irányváltások, hisz' ezek komolyabb személyi cserékkel járnak együtt (általában). Ilyen esemény:

- 1948 június: munkáspártok egyesülése
- 1953 június: politikai fordulat (Nagy Imre)
- 1956 okt.-nov.: politikai fordulatok (Nagy Imre-Kádár)
- 1988. május: Kádár vezetés kibuktatása

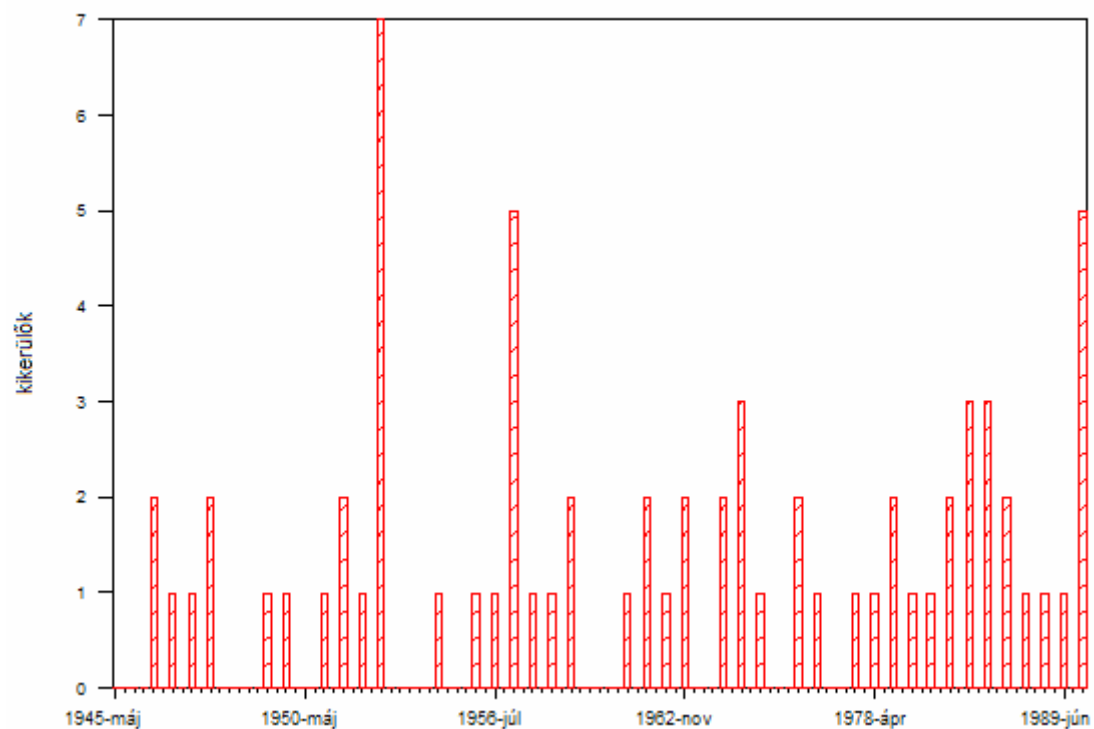
A Titkárság testületében - a PB-hez viszonyítva - kevesebb nagyszámú személycserét figyelhetünk meg.

¹⁴ Kiss Károlyt és Marosán Györgyöt.

Titkárság

Titkárság

Sokkal jellemzőbb az 1-2 fős változás. Egy szempontból ez érthető is, hiszen a Titkárság létszáma kisebb, mint a PB-é. Jól mutatja mindezt az a táblázat, amelyben az egyszerre be- vagy kikerült személyek számának gyakorisága látható:

3. ábra

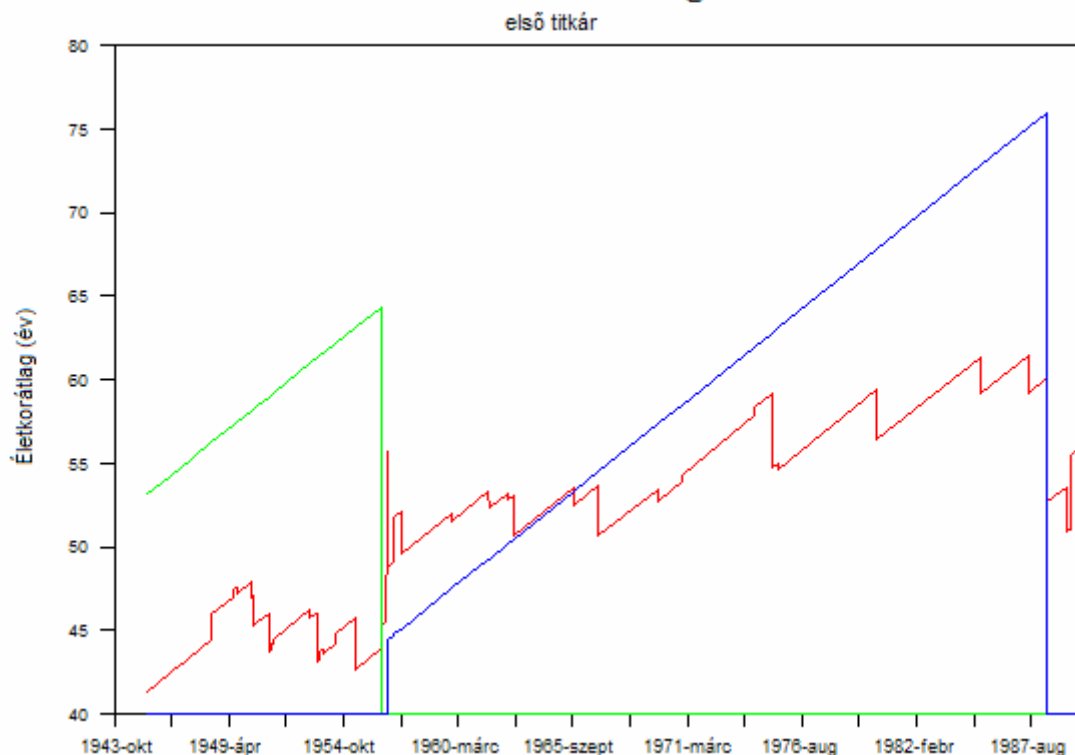
	össz.vált.	1 sz.	2 sz.	3 sz.	4 sz.	5 sz.	6 sz.	7 sz.	8 sz.	11 sz.
PB bekerülő	31	8	8	4	4	1	4	1	0	0
PB kikerülő	34	15	4	5	3	2	2	0	2	1
T bekerülő	37	18	12	3	1	3	0	0	0	0
T kikerülő	39	22	11	3	0	2	0	1	0	0

Életkorátlag

A Politikai Bizottság átlagéletkorát mutató függvény alapján a legelső megjegyzésünk az, hogy a politikában nem elsődlegesen fontos, meghatározó tényező az életkor. Az "első titkár"-váltások után ugyanúgy csökkenhet a testület életkorátalaga (Kádár után 1988 májusában), ahogy épp' ellenkezőleg - hirtelen meg is emelkedhet (1956 októberében illetve novemberében Gerő illetve Nagy Imre után).

A "fiatalítás" is - bár hosszútávon láthatóan az első titkár által alkalmazott eszközök közé tartozik - különböző módon történhet. Rákosi olyan nagy számban hozta be a fiatalokat a PB-be, hogy ezáltal a korátlag érdemben hosszabb időszakot tekintve nem emelkedett, sőt még csökkent is. Ha a PB életkorátalagát az első titkár életkorához viszonyítjuk, akkor kitűnik, mennyire nagy különbség lett ezáltal a két görbe értékei, azaz a vezető életkora és a testület átlagéletkora között. Kádár ezzel szemben jóval mérsékeltebben - bár nyilvánvalóan ugyanolyan tudatosan - élt ezzel az eszközzel. Ekkor inkább az lehetett a "cél", hogy a PB állandó öregedését valamelyest ellensúlyozni lehessen ezáltal.¹⁵

Politikai Bizottság

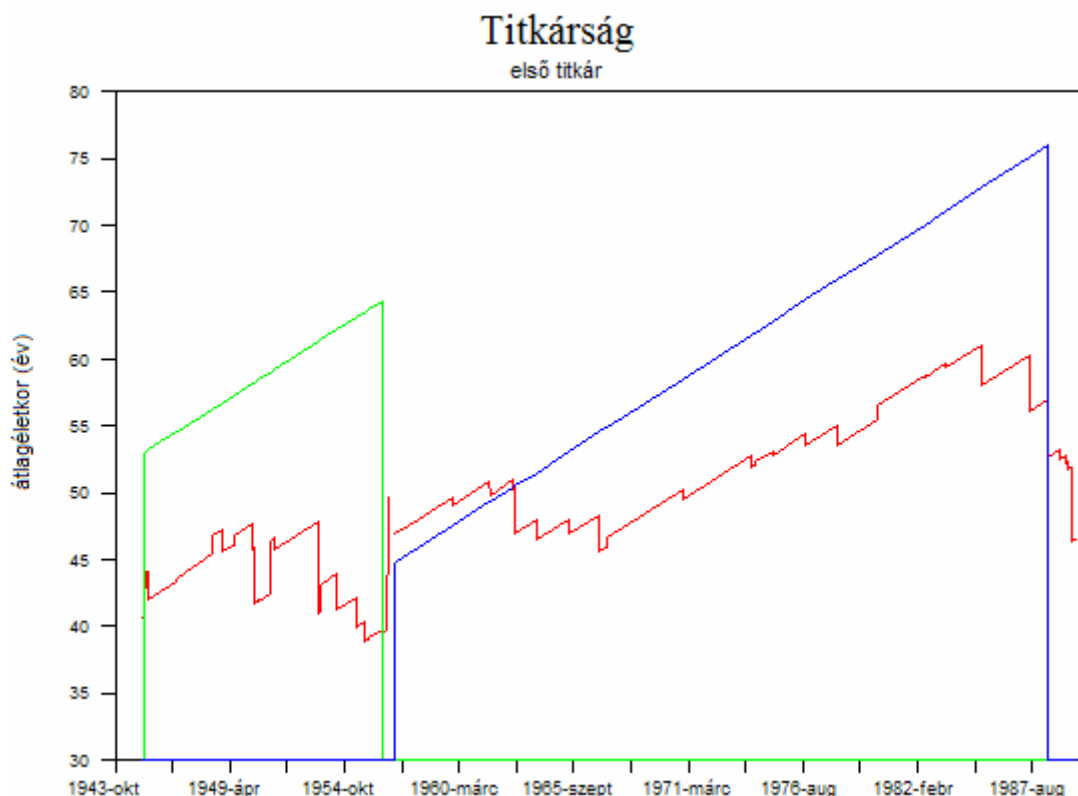
¹⁵ A szovjet kommunista párt Politikai Bizottságának részben hasonló elemzésével találkozunk Taagepera és Chapman tanulmányában. Lásd még: T.H Rigby, "The Soviet Politburo: A Comparative Profile 1951-1971", *Soviet Studies*, Vol. XXIV, No. 1 (July 1972), 3-23. o.

Az ábrán látható is, hogy - legalábbis Kádár életkorához képest - ez a törekvés valamelyest sikerült is (az 1975-ös kongresszustól kezdve!)

A Titkárság esetében is hasonló vonásokat lehetünk fel az átlagéletkor görbéjében:

- a Rákosi-korszak után megugrik, a Kádár-korszak után csökken a titkárok átlagos életkora
- Rákosi is, Kádár is fiatalít, bár mindketten kisebb mértékben teszik mindezt, mint a PB esetében.

Érdekes különbség viszont, hogy Kádár, miután - durván 1962 és 1966 között - "csökkentette" a Titkárság korát, ezután a Titkárság nagyjából Kádárral együtt (egy ütemben!) öregedett egészen 1985-ig, és csak ekkortól volt két jelentősebb fiatalítás.

A két testület életkorátlagának alakulását összevetve észrevehetünk még egy figyelemreméltó mozzanatot.

A Kádár-korszak úgy indul, hogy Kádár mindkét testületben fiatalabb az életkorátagnál. Talán nem véletlen egybeesés, hogy mindkét testületben az 1962-es kongresszuson (tehát nagyjából az "igazi" Kádár-korszak kezdetén) éri el Kádár életkora a testületi átlagot, és ezután kezd lassan kiemelkedni az átlaghoz képest.

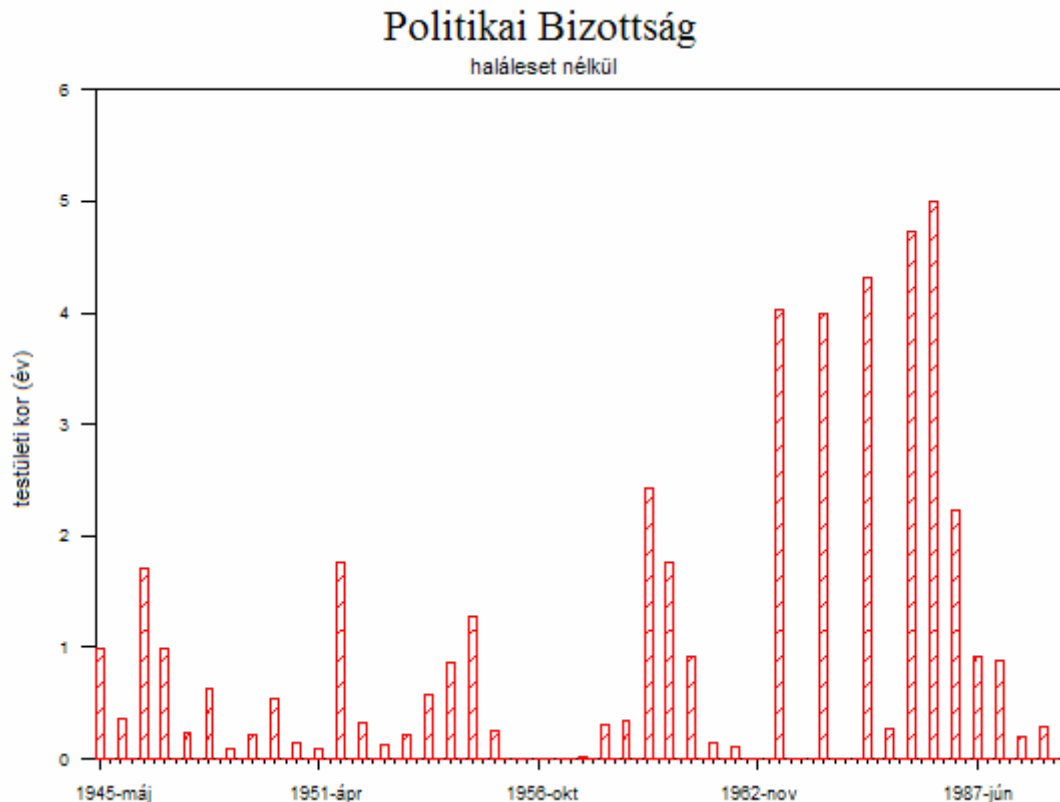
Testületi kor

Az egyes politikai korszakok stabilitását mutathatja ez a változó. Ez azt mutatja, hogy egy adott személyi összetételű testület mennyi ideig marad változatlan.

A Politikai Bizottság "testületi kor"-grafikonján jelentős különbségeket láthatunk az egyes korszakok között.¹⁶

A Rákosi- és Kádár-korszakban nagyjából azonos számú változás történt, s mivel a két korszak időtartamai között háromszoros az eltérés, a Kádár korszak Politikai Bizottságainak hosszabb ideig kellett "élniük". (Ezt mutatják a magasabb oszlopok a diagrammban.)

A grafikon "közepén" látható üres szakasz (a közel nulla magasságú oszlopaival) jól mutatja az 1956 októberében-novemberében egymást váltó PB-k villanásnyi idejét.

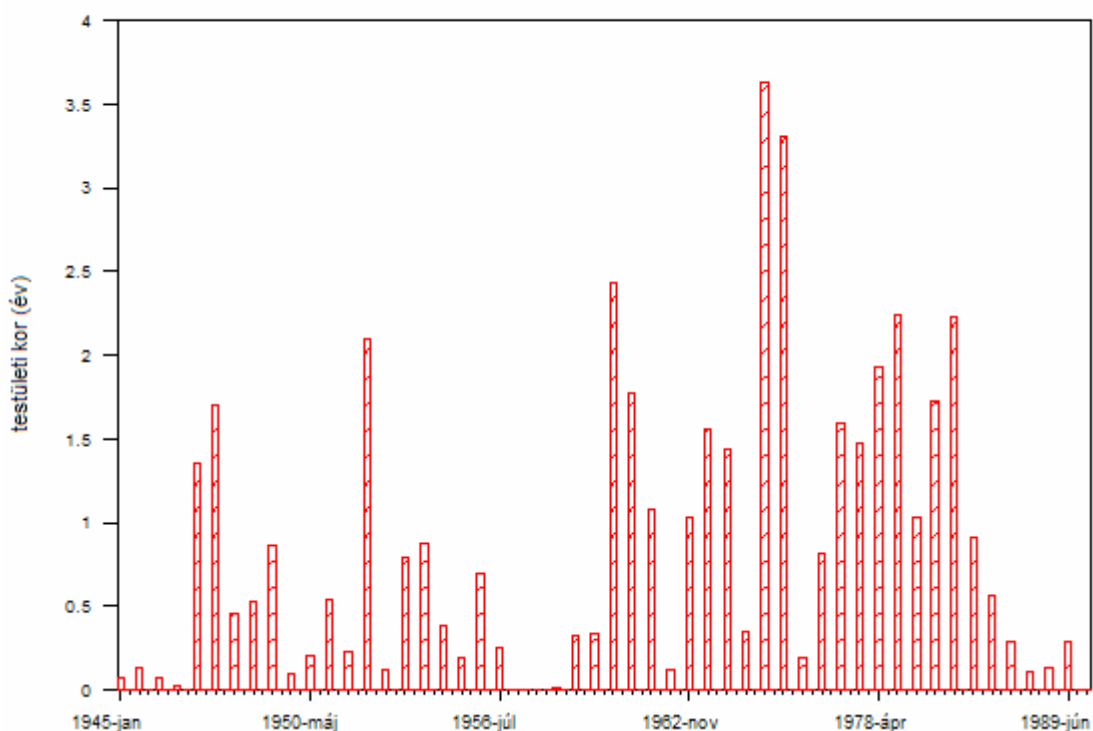

A Kádár-rendszer első időszakában nagyjából ugyanazt a tendenciát "folytatta", mint ami a Rákosi-korszakot jellemezte (néhány 1 év fölé emelkedő érték mellett sok, rövid ideig élt testületet mutató értéket találhatunk), de a '62-es kongresszus után 4-5 éves testületi korok lesznek a jellemzőek. A korszak végén pedig a gyors politikai változásokat jelzik a gyakori testületi változások is (amik nyilván látszanak a testületi kor alakulásán is.)

Nem ilyen nyilvánvalóak a korszakok közötti különbségek a Titkárság esetében. Először is - relatíve - több a változás a Kádár-korszakban a Titkárság testületében és rövidebb ideig is maradnak meg változatlan összetételben az egyes Titkárságok a Politikai Bizottsághoz képest. (A Kádár-korszakban csak két 3 év fölötti "testületi kor"-érték van.)

¹⁶ A szemléletesség kedvéért a természetes halál miatti változásoktól eltekintünk. 1965-ben, 1969-ben és 1974-ben volt ilyen a Kádár-rendszerben. A Rákosi-korszakban is volt egy haláleset miatti változás - Zöld Sándor öngyilkossága 1951. április 20-án -, ám ezt politikailag "motivált" eseménynek tekintjük, és ezért bent hagyjuk az ábrában. A szovjet PB-re hasonló tartalmú adatokat ad meg Taagepera és Chapman (i.m.).

Titkárság

Azt lehet mondani, hogy - bár a Kádár-rendszer stabilabb viszonyokat teremt e téren is, de - a Politikai Bizottsághoz képest változékonyabb a Titkárság testülete. A - részleges - magyarázatot megelőlegezhetjük: a politikai változásokhoz inkább a Titkárság személyi változásai kötődnek, míg a Politikai Bizottság állandóbb összetételén keresztül Kádár a politikai stabilitást (vagy annak látszatát) próbálja meg fenntartani.

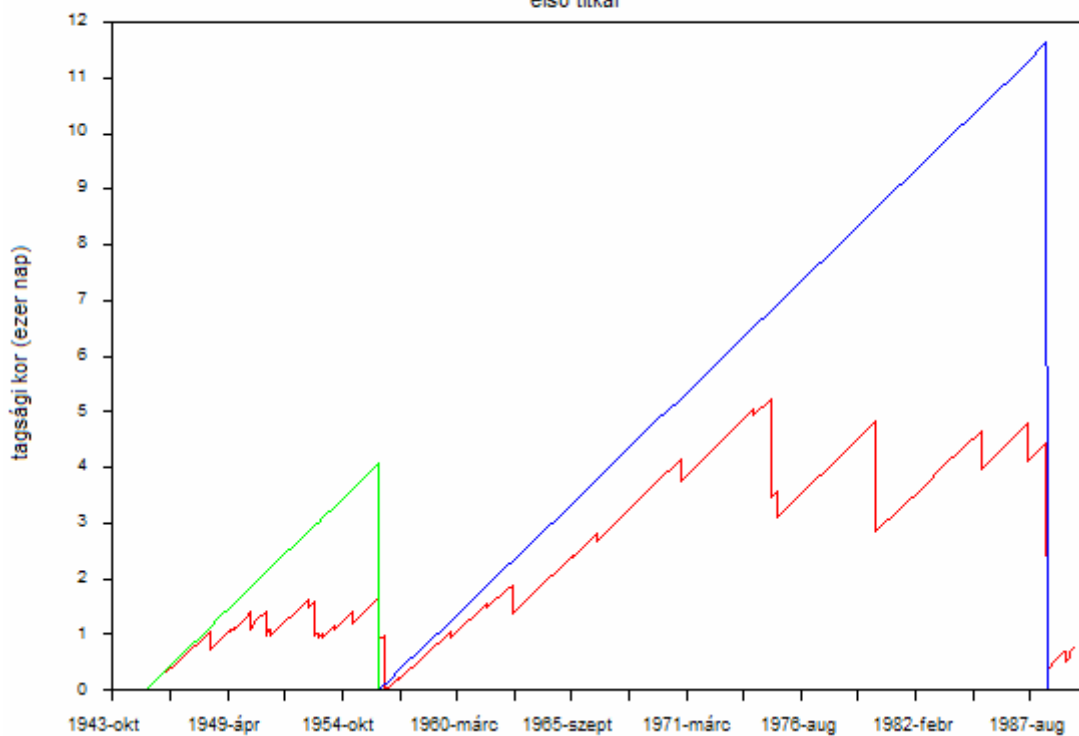
Tagsági kor

Több szempontból is érdekes lehet az, hogy az egyes testületi tagok mennyi ideig maradtak bent a testületben. Ezt az időtartamot nevezhetjük el tagsági kornak. Az egyes testületi tagok tagsági korát átlagolva pedig a testületi tagsági kor átlagát kaphatjuk meg (nyilván ez a változó is időbeli függvény lesz).¹⁷ Ezt a tagsági kor átlagot és az első titkárok "saját" "személyi" tagsági korát ábrázoltuk a Politikai Bizottságra és a Titkárságra. A grafikonok segítségével újabb lényegesnek tűnő megállapításokat tehetünk.

¹⁷ Minden egyes bekerülőnek "0"-val indítjuk a tagsági idejét, tehát nem vesszük figyelembe az esetleges korábbi testületi tagság időtartamát. Ez a (többször) visszakerülő testületi tagok esetében okoz(hat) némi eltérést. Megjegyezzük azt, hogy a visszakerülés inkább a Rákosi korszakra volt jellemző, illetve azokat a személyeket érinti, akik mindkét korszakban eljutottak a legfelső politikai döntéshozó testületekbe. Kádár hatalma alatt senkinek sem sikerült visszakerülnie a PB-be és a titkárok közül is csak néhány embernek adatott ez meg.

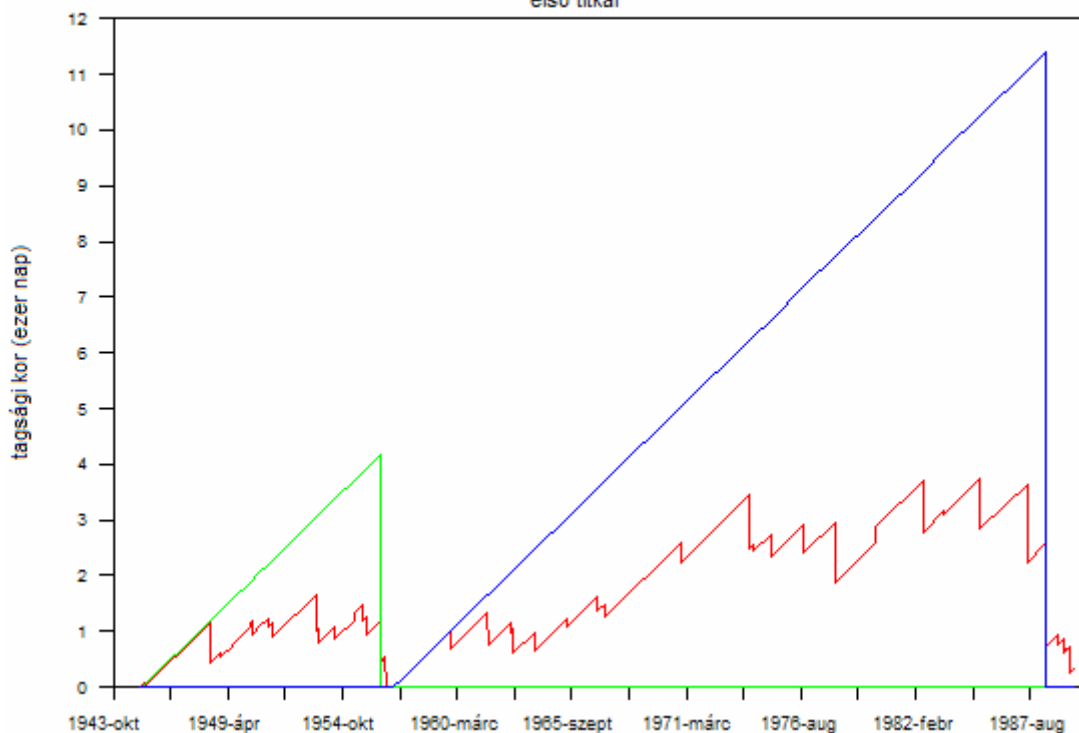
Politikai Bizottság

első titkár

Titkárság

első titkár

Az életkor-változók esetében tapasztaltakhoz hasonlóan itt is elválnak egy ponton az első titkár, és (bár testületenként, személyenként eltérő módon, változó "sebességgel") fokozatosan kiemelkedik a többiek közül e változó mentén is.

Fontos észrevennünk, hogy két korszakra és két - hosszabb ideig funkciójában maradó - első titkára egyaránt durván ugyanaz a "képlet", ábra figyelhető meg! Viszonylag rövid ideig még együtt változik az első titkár és a testület görbéje, aztán - míg az első titkár tagsági kora lineárisan nő tovább, addig - a testület tagsági korátalga egy konstans átlagérték körül kezd el szóródni. Az első titkár tehát így is kiemelkedik a többi - formálisan vele egyenlő helyzetű - társa közül: első emberré válik.

Érdekesekek azonban a hasonlóságon túli különbségek is. A Rákosi-korszak szinte ugyanazt a "képet" (helyzetet) produkálta mindkét testület esetében. 1948. júniusig együtt haladt az első ember tagsági kora és a testület átlaga, majd az "akkori" érték körül kezdenek el szóródni a testületi görbe értékei (tehát az átlagos tagsági idő állandósul, ami gyakorlatilag azt jelenti, hogy a tagok egy idő után kiesnek a testület(ek)ből.

A Kádár-korszak némileg más vonásokkal bír.

A Titkársági görbe ugyanúgy indul, mint a Rákosi-korszakban, ám körülbelül a '62-es kongresszus után nagyjából töretlenül emelkedni kezd a testület tagsági korátalga is '74-75-ig (ez azt jelenti, hogy ugyanez a titkári gárda viszi végig ezt az időszakot), és ezután újból nagyjából konstans érték körül kezd el hullámozni a görbe (bár már nagyobb "kilengésekkel"). Utóbbi mozzanat azt jelzi, hogy az állandó csere válik jellemzővé ekkortól.

A Kádár-korszak PB-jében is észrevehető egy hasonló jelenség, csak ott az időpontok mások. A kádári PB tagsági korátalga egészen 1975-ig közel azonos üzemben emelkedik az első titkáréval, tehát nagyjából ugyanaz a gárda szerepel a PB-ben ezen idő alatt. Aztán 1975-től egy látványos "töréssel" élesen elválik a két - addig közel egymás mellett futó - görbe, amit azt mutatja, hogy az első ember új és új arcomat hoz be a testületbe (és természetesen egymás után teszi ki az '56 körül vele "együttkezdőket").

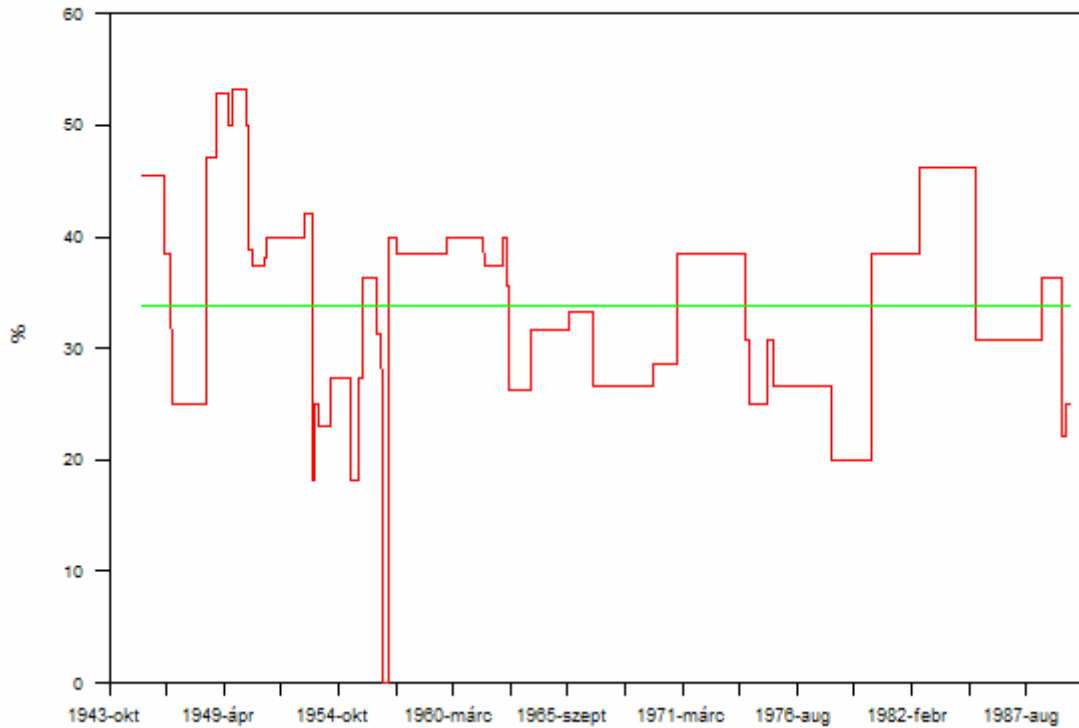
Közös tagság

Eddig külön-külön tárgyaltuk a két elemzésbe vett testületet, pedig azt már korábban jeleztük, hogy gyakori - és nagyon jelentős - eset volt az, amikor valaki mindkét testületnek egyszerre volt a tagja. Itt az ideje, hogy megnézzük, mit tudhatunk a PB-tag titkárokról.

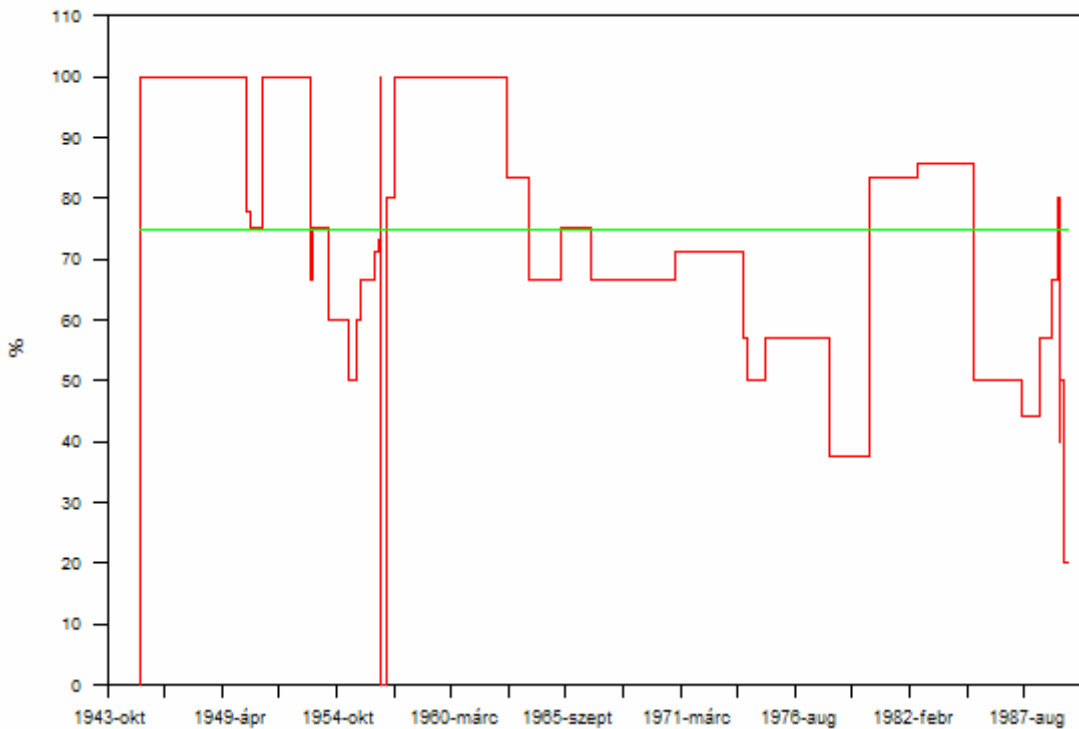
Emlékezzünk rá, hogy a Titkárság átlagos létszáma 6 és 7 közötti érték volt. Ehhez képest sokat mondhat, ha tudjuk, hogy a PB-tag titkárok számának időbeli átlaga 5 körüli érték. A két testület tehát rendkívül nagy mértékben összemosódott a közös tagjai révén. Hogy ezt még pontosabban láthassuk, nézzük meg azt a két diagrammot, amelyek a PB-tag titkároknak a PB illetve a Titkárság mindenkorai létszámához viszonyított arányát ábrázolja.¹⁸

¹⁸ Tudjuk azt, hogy Kádár ideje alatt a Politikai Bizottság ülésein - legalábbis az utolsó évtizedben - a titkárok is jelen voltak a KEB elnökével együtt. Ez a tény is jól jelzi azt, hogy a pusztán számok nem mindig informatívak.

PB-tag titkárok

PB-tagok a Titkárságban

Látható, hogy a Titkárságban több mint 70 %-ban olyan személyek vannak (átlagosan), akik egyben a PB-nek is tagjai, illetve, hogy a PB-ben is 30 % fölötti a KB-titkárok aránya (átlagosan). A korszakolás e dimenzió mentén nehezen elvégezhető, komolyabb és történeti(bb jellegű) elemzéseket kívánna. Az mindenesetre megállapítható, hogy mind a Rákosi-, mind a Kádár-

korszak kezdetén a két testület teljesen egybeesődik a tagságát tekintve (ami azt jelenti, hogy minden KB-titkár PB-tag is egyben.)¹⁹

A Kádár-korszakban (1962-után) már fontos szerepe, funkciója lesz a két testületi tagság megkülönböztetésének.

Megjegyzések

Összegezve: A kommunista párt legfelső vezetésében három fontos politikai tényező létezik (létezett):

- az első titkár
- a Politikai Bizottság és
- a Titkárság.

A rendszer uralmi viszonyainak megértéséhez elsődlegesen e három "intézmény" egymáshoz való viszonyát kell igazán ismernünk.

Az eddigiek alapján azt gondoljuk, hogy alábbi állításokat valószínűsíthetjük:

Az első titkár helyzeténél és az uralmi igény tradicionális jellegénél fogva tipikus módon kiemelkedik a - formálisan - vele egyenrangú társai (a Politikai Bizottság és a Titkárság tagjai) közül. Erre utalnak a különböző "kor"-grafikonok kapcsán bemutatott jelenségek, de ezt támasztják alá a - tanulmányunkban be nem mutatott - pozicionális elemzések adatai is.

Kardinális kérdés a Politikai Bizottság és a Titkárság egymáshoz (és az első titkárhoz) való viszonya. Az eddigi adataink alapján megkockáztathatjuk azt az állítást, miszerint a - sok szempontból nyugalmasabb, tehát mindennapivá, tradicionálissá vált - Kádár-korszakban politikai súlyát tekintve a Titkárság lehetett a meghatározóbb jelentőségű testület.

Azt is mondhatnánk, hogy - persze a korszak ideologikus önértelmezéséhez képest egészen másként használva a fogalmakat - a Kádár-rendszer bizonyos értelemben valóban visszaállította a (szocialista) törvényességet és a (szocialista) demokráciát! Csak éppen a fogalmakat megfelelően kell tudnunk értelmezni!

Volt "törvényhozó" (azaz jogalkotó) testület, csak éppen ez nem a parlament, hanem a Politikai Bizottság volt,²⁰ és volt végrehajtó testület is, csak éppen ez meg nem a kormány, hanem a Titkárság volt.

És a "parlamentet" is hosszabb időszakokra "választották", csak éppen az első titkár volt az, aki választott, és a politikai válságok esetén a "kormányt" is le lehetett cserélni, meg lehetett változtatni, csak éppen ez a titkárok cseréit jelentette.

Kiváltképp' szemléletesen mutatja ezt az a tény, hogy a Kádár-korszak fontosabb politikai változásai sokkal inkább a Titkárságon, mint a Politikai Bizottságon belüli személyi változásokhoz köthetők elsősorban.

Fontos titkári változások voltak pl.:

- 1961 szeptemberében (amikor sikertelen balos "puccskísérlet" után Kádár visszaveszi a miniszterelnöki posztot)
- 1965 júniusában (amikor elkezdődik a reform kidolgozása)
- 1974 márciusában (amikor a reformellenes támadás személyi vonalon ér el sikereket)
- 1978 áprilisában (amikor "kibukik" Biszku, és ezután nem sokkal később beindul az új, restriktív gazdaságpolitikai kurzus)

¹⁹ Egyetlen kivétel egy rövid ideig Fock Jenő esete 1957 februártól 1957 júniusig.

²⁰ És az általa hozott "törvények", azaz párhuzamosan azonos néven a jogrendszer részévé váltak. Az "erre szakosodott" testületek e határozatokat elég eredményesen kikényszerítették.

- 1987 júniusában (amikor a Titkárságba benyomulnak azok az emberek, akik - igaz nemcsak ők - nem egészen egy év múltán jelentős szerepet játszanak Kádár megbuktatásában).

Igaz, a fentieket más nézőpontból másként is lehetne magyarázni, ám az a tény elfogadhatónak tűnik számunkra, hogy Kádár mindig a kongresszusok közti időpontokban hajtott végre politikai jelentőségű személycseréket a Titkárság testületében, és a kongresszusokon már a stabilitást hangsúlyozó, "megfontolt", "tét nélküli" személyi változások voltak inkább a jellemzőek.

Az alaposabb politikai elemzéseknek persze mindenképpen túl kell lépniük ezen a primitív sémán. Nyilván kiemelten kell figyelni a PB-tag KB-titkárokra, figyelni kell a Politikai Bizottság és a Titkárság éppen adott összefonódására, a különböző pozíciók eloszlásaira, stb. Ahhoz viszont az eddig bemutatott adatoknál többre van szükség.